

Pinksteren als ‘schreeuw om de Geest’

Ds. Aaldert Gooijer (Berkel en Rodenrijs) en zijn collega Gerben van Manen (Capelle aan den IJssel) zijn recent gepromoveerd. We zouden hen uitvoerig aan het woord kunnen laten over Rosenzweig, Miskotte, Rahner en Barth, maar we hebben hen uitgenodigd voor een gesprek over Pinksteren. Een gesprek over verlegenheid en verlangens, vreugde en zuchten. ‘De Geest kan verwond, teleurgesteld, zuchtend aanwezig zijn.’

Komende zondag vieren we Pinksteren. Wát vieren we dan precies? Het geboorte-uur van de kerk? Maar de Geest is toch al actief vanaf de dagen van de schepping? Wat is het nieuwe?

Aaldert: ‘Als je er - terecht - vanuit gaat dat de Geest al vóór Pinksteren werkzaam is, zowel in Israël alsook wereldwijd, dan betekent het dat God zich verbindt met een stukje aardse werkelijkheid: de kerk. En die verbintenis is onopgeefbaar, onverbreekelijk. Dat is een belofte voor de wereld. Hoopgevend.’

Wordt daarmee de kerk ook een concentratiepunt van de Geest?

‘Ja. Hij blijft wel universeel werkzaam, maar primair in de kerk.’

Hij verbindt zich met de kerk. Het collectief. Niet het individu.

‘Primair het collectief. En in het collectief, met het individu.’ Dat je als mens kunt gaan leven in navolging van Jezus is een tweede stap. Het is typisch protestants om het werk van de Geest meteen zo individueel toe te spitsen. Daar zit de kerk nog tussen, leer ik van (de Rooms-katholieke theoloog) Rahner en ook wel van Barth.’

Dus is Pinksteren wel degelijk een stichtingsfeest, een wordingsfeest.

‘Ja. Rooms-katholieken zien dat in lijn met de incarnatie. In de menswording verbindt de Zoon zich met de aardse werkelijkheid. Op Pinksteren verbindt de Geest zich met de kerk, met de gemeenschap.

Ook Barths verzoeningsleer is zo opgebouwd: eerst komt Christus, dan de Geest, dan de kerk en dan pas het individu. De kerk zit daar echt als een belangrijke ‘schakel’ tussen. Je vindt die gedachte ook bij Calvijn: de kerk als ‘moeder van alle gelovigen’. Van mijn Rooms-katholieke promotor Wissink heb ik geleerd dat het ‘hebben’ van de Geest moet worden verstaan als ‘*gehebt worden*’. De Geest heeft de kerk, niet: de kerk heeft de Geest. De kerk is instrument van de Geest. Wij hebben de Geest niet in ons bezit. Die afhankelijkheid komt ook tot uitdrukking in de Rooms-katholieke sacramentsleer. Protestanten denken ten onrechte dat Rooms-katholieken menen dat ze Christus ‘hebben’, als ze eucharistie vieren. Maar de vieringen zijn *gebedsmomenten*.’

Je noemt Pinksteren ook een belofte voor de wereld. Hoopgevend. Maar daar zit niet de theologische focus, in dat buitenkerkelijke werk van de Geest.

‘Inderdaad.’

Dat moeten we dus in prediking ook niet opzoeken. Het gaat niet om inspiratie in het algemeen, met Pinksteren...

'Zo is dat.'

....of om het ontdekken van goede ontwikkelingen in de wereld.

'Dan kom je op de relatie tussen kerk en cultuur. Ik veronderstel wel dat de Geest breder werkzaam is dan in de kerk. Maar dat is niet het eerste punt, bij Pinksteren.'

Heeft je promotiestudie je ertoe gebracht om de positie van de kerk steviger te markeren?

'Ja. Rahner en Barth wijden grote woorden aan de kerk; dat doet de Bijbel trouwens ook. Dat vind ik wel inspirerend, bij alle 'geklooi' in de kerk.'

Gerben van Manen, Pinksteren komt niet expliciet aan de orde in jouw dissertatie. Het gaat wel veel over taal, ervaring, ontmoeting. Reageer eens op het voorgaande.

'Ik ben veel meer geneigd om via het individu te denken. De Geest legt van Godswege contact met het individu. Er moet iets met de mens gebeuren om gemeenschap te vinden. De mens is weerbarstig, zijn 'ik' schermt hij af, hij kan zich erin opsluiten, zich verharderen. Pinksteren zie ik allereerst als een individueel moment. De wet wordt je in het hart gelegd, je versteende hart wordt levend, de Geest blaast je de adem in. In jouw taal van de liefde hoor je wat God voor je doet, dat Jezus je redt. Ik kies voor die persoonlijke lijn. Samen maken we deel uit van de kerkgemeenschap waarin we het bij elkaar herkennen.'

De kerk is zo gezien een afgeleide van die ervaring.

'Ja. Misschien heeft het te maken met Rosenzweig, met Miskotte, met mezelf of ook: met vandaag.'

Maar Aaldert theologiseert ook voor vandaag. Is het een verschillende aanvliegroute?

'In mijn studie heb ik gezocht hoe je de ontmoeting met God ter sprake brengt. Hoe voltrok/voltrekt zich de openbaring van de God van Israël en van Jezus Christus? En hoe benader je die? Je kunt dat nagaan in het bijbelse getuigenis daarvan. Dat is één van de perspectieven die je als theoloog kunt kiezen. Dit getuigenis klinkt tot op de dag van vandaag. Daarvoor moet je in de kerk zijn. Maar de kerkelijke gemeenschap appelleert ook aan wat er in het verborgene gebeurt, in het contact tussen God en mens, in de geloofsbeleving die daardoor ontstaat, en tegelijk aan de algemeen menselijke ervaringswerkelijkheid.' Daarmee zijn het tweede en het derde perspectief gegeven.'

Wat betekent in dit verband het Pinksterfeest? Wat is het nieuwe?

'Dat God het getuigenis kracht bijzet met tekenen en wonderen en ervaringen. Hij laat ervaren dat Hij aanwezig is en je op het oog heeft.'

God zet kracht bij. Het is een gradueel verschil met het voorgaande...

'Ja, maar het is wel iets heel nieuws, wat Jezus tijdens zijn optreden op aarde voorbereidde. Het is ongehoord dat iemand zegt: In Mij komt de Vader tot je en in Mij leer je Hem kennen. Wat Ik doe, is wat de Vader doet. Dat zal de Geest jullie leren, dus je begrijpt het nu nog niet, maar dat wordt straks evident. Daarvoor moet je wel in de kerk zijn...'

Jullie geven beiden hoog op van de Geest, van de kerk, van sacrament, taal....Is dat studeerkamerwerkelijkheid of....? We leven en werken, we theologiseren in een tijd van afbraak.

'Rahner spreekt hooggestemd over de kerk, óók in de tijd waarin hij (in Wenen) de kerk ziet afbrokkelen. Dat maakt het spannend, want hij mindert zijn toon niet. Juist vanwege die neergang, legt hij het accent op de Geest die werkzaam is in het leven van alle mensen, in de 'mystiek van alledag'. Dat vind ik een hele belangrijke beweging. Dat de Geest werkzaam is geeft mij hoop en het stimuleert me om mijn werk te blijven doen. Dat de Geest werkt zie ik in kleine dingen. Toegegeven: het is gelóóf.'

Hoe ga je om met de spanning tussen de hoge taal en de 'kleine' ervaringen?

'Die houd ik uit. De Bijbel belooft nergens dat de kerk louter bloeiperioden zal kennen. Handelingen begint natuurlijk prachtig, maar vanaf hoofdstuk 11 gaat het al een stuk moeizamer. Eerst zijn het er 3000 op één dag, daarna kleine groepjes mensen, op twee handen te tellen.'

Rahner wil dus op een mystagogische manier in onze cultuur staan en het werk van de Geest buiten de kerk benoemen?

'Ja, en ik vind dat een belangrijk punt. Mensen, ook kerkmensen, hebben in onze cultuur, met maar weinig verwijzingen naar God en geloof, niet genoeg aan de toezegging, de belofte van de aanwezigheid van de Geest; het is van belang dat ze tot geestervaringen komen. Dat ze de verborgen werking van de Geest in hun leven herkennen.'

Wat is vandaag de 'mystiek van alledag'?

'Ds. Margriet van der Kooi, werkzaam als geestelijk verzorger, beschrijft in haar boeken hoe ze werkt vanuit de veronderstelling dat God al bezig is met de mensen die ze bezoekt. Via bijbelverhalen probeert ze verbinding te leggen met de levenservaringen van mensen. Het helpt mij in mijn werk. Als ik ergens op bezoek ga hoef ik niet God te brengen; de Geest is daar al werkzaam. Het pastoraat heeft dan iets van speuren naar sporen van de Geest in het leven van mensen.'

Zouden we deze werking van de Geest niet veel meer moeten accentueren, in toerusting van gemeenteleden, in de prediking?

'Dat denk ik wel. Rahner maakt het soms heel concreet. Dat je volhoudt in onmogelijke situaties bijvoorbeeld. Of dat je blijft investeren in iemand van wie je nooit wat terug ontvangt. Of gewoon: dat je vreugde hebt om iets wat is gepresteerd. Ik probeer dit ook wel te doen tijdens de prediking, niet alleen verkondigen maar ook: deze werking van de Geest aanwijzen.'

De werkelijkheid van onze grote woorden en de ervaringen van de Geest liggen soms ver uit elkaar. Hoe ga je daar mee om?

Gerben: 'Ik ken de ervaring dat je je best doet om het zo goed mogelijk te zeggen, met bijbelse woorden, toegespitst op de context van vandaag. Terwijl er niets gebeurt.... Ben ik te positief, te hoopvol? Spreek ik te mooie taal? Maar ik kan het niet anders zien, want juist die grote woorden die komen voor mij op uit de 'kleinste' ervaringen. En soms gebeurt het wel... Als je voor een gemeente gaat staan en je verbindt het bijbelverhaal met de context, met gebeurtenissen in de wijk, in ons land of in de wereld, dan komen vanzelf die grote woorden op, van geloof, hoop en liefde; van God die barmhartig is en dat ook van

ons vraagt. Dat klinkt misschien abstract, maar zo simpel is het: je mag van Godswege iets zeggen. Je hebt mensen op het oog, én God, door wie je geraakt bent.

Mooie momenten beleef ik bijvoorbeeld tijdens begrafenisdiensten. Je laat het leven van iemand spreken, iemand die met vallen en opstaan heeft geprobeerd te leven met z'n geliefde, z'n werk, z'n God en geloof... Dat is voor veel mensen herkenbaar. Die 'laag' is bij velen nog aanwezig, maar dichtgesmeerd, overwoekerd. Daar schrik ik eigenlijk nooit van. Want ik herken dat in mijn eigen ziel, in mijn eigen leven.'

En die 'laag' is....

'Dat je weet waar het om draait in het leven. Godsbesef, liefde, genade, al die grote woorden. De waarden van het samenleven, elkaar de ruimte geven en tegelijk vasthouden. We zijn te benauwd geworden voor die grote woorden, alsof mensen niet meer weten waar ze voor staan. Zelfs het woord 'hoop' komt niet voor in de Bijbel in Gewone Taal. Terwijl elk mens weet wat dat is.'

...vanuit de christelijke school, de zondagsschool.

'Onder andere. Of – in geval van mijn gemeente, Capelle aan den IJssel, in geloofsculturen van Kaapverdianen, Antilianen, Molukkers, Marokkanen, die daar goed vertegenwoordigd zijn.' Maar deze woorden zijn ook niet weg uit de seculiere cultuur.

Dat neem je van Rosenzweig over: elk mens weet intuïtief wat God is. En jij zou daaraan toevoegen dat ze ook weten wat genade is en hoop?

'Ja. Terwijl ik ook weet dat ik niet louter met lieverdjes te maken heb.'

Je zegt niet: steeds meer mensen buiten de kerk zijn volkomen 'blanco'.

'Nee, ik ben er eigenlijk verbaasd over dat ze best wel goed weten wat Jezus te bieden heeft. De evangelieverhalen zijn niet wezensvreemd aan mensen van vandaag. Als je ze leest, herkennen mensen veel. Dat is een soort basisvertrouwen in mijn werk.'

Als we het goed begrijpen bestaat jouw werk eigenlijk uit het graven naar de 'laag' die, soms diep verborgen, aanwezig is in elk mens.

'Ja en volgens mij gaat dat ook vrij simpel via de menselijkheid. Mensen merken: die predikant gelooft dat gekke verhaal echt. Hij heeft het over de opstanding uit de dood. Maar ja, hij weet ook wel hoe de wereld in elkaar steekt. Als je contact weet te leggen, gaat er al gauw iets schuiven. Het vanzelfsprekende wordt minder vanzelfsprekend, er ontstaan openingen voor – ja, het wonder.'

Als je gelijk hebt, is het wel bizar dat mensen het voeden van die 'laag' zo verwaarlozen.

Ja, dat vind ik ook. Miskotte zou zeggen dat het de cultuur is, die dat proces aanjaagt. Volgens mij zit het dieper van binnen. Als mens ben je voortdurend je eigen ruimte aan het bewaken, hoe lief je je vrouw en je kinderen ook hebt. Steeds weer ben je je aan het afschermen. Onze generatiegenoten gaan op zondag liever uitrusten. Want, zo vertellen zichzelf: we hebben zo hard gewerkt.... Ze vergeten wat heilzaam is en dat is dat er een appel op je gedaan wordt en dat een ander tot je gaat spreken. Je vergeet steeds dat ontmoetingen heilzaam zijn.

Het gaat niet om euforische beleving. Ook niet om een liturgie die alle accent op de antithese, in woordgebruik of muziek. Je komt in de kerk om God te ontmoeten. En dat

gebeurt niet langs kanalen waar je in de rest van je leven helemaal niet door aangesproken wordt.'

Je geeft de voorkeur aan een dialogische en gelijkwaardige manier van communiceren. Kan de profetie gedijen bij deze 'fluwelen' aanpak?

'Als je gelooft dat mensen, over alle grenzen heen, de opdracht hebben om elkaar te ontmoeten als medemens, als naaste; dat we samen voor Gods aangezicht leven en God ieder van ons ruimte geeft en gemeenschap zoekt, dan zijn er ook collega's die zeggen: "Hou 's op met dat verbindingsverhaal".

Ik kan ook fel en boos worden als er grenzen worden gesteld. Als je meent dat onze Nederlandse cultuur opeens joods-christelijk mag heten, als je vindt dat we daar een hek om moeten zetten....als je bang bent dat we het verliezen van....ja, van wie eigenlijk? De islam? Van mensen die uit hun eigen land zijn weggejaagd omdat het daar voor hen geen leven is? Moeten we ons beschermen en zelfs ons geloof beschermen tegen die mensen? Ik zeg het expres zo, want medemenselijkheid ligt heel dichtbij en daarom ook voor het oprapen, maar er zijn wel keiharde grenzen en mechanismen tussen geschoven. Dat vind ik eng.

Maar het is voor mij geen raadsel waarom mensen dat doen. Want hun uitgangspositie herken ik bij mezelf. We zijn geneigd ons voor de ander af te sluiten en we hebben God nodig een appel op ons doen: Mens, waar ben je?'

Rahner schrijft ergens dat de mens in de tijd van pluralisme te weinig heeft aan slechts de belofte van de werking (van de Geest). Eigenlijk heel bijzonder voor onze eigen traditie waar belofte zo'n groot woord is, maar het moet om de ervaring gaan. Zou je dat citaat vandaag onderschrijven?

'Dat is lastig, want Rahner onderkent ook ten volle dat in het dagelijks leven weinig refereert aan het geloof. Hoe kom je tot persoonlijke ervaringen, in een wereld waarin heel veel niet naar God verwijst? Ik wil daar in mijn werk graag een instrument toe zijn, iets in betekenen. Ervaring is voor mij geen vies woord, nee. Integendeel, ik vind dat wel belangrijk eigenlijk. Het is meer, je zegt makkelijk 'God is bij je', prachtig, maar ik denk dat het het belangrijkste voor me is als daar ook iets van werkt. Het gebed ervaar ik daarbij als fundamenteel. In het pastoraat kan het vaak over koetjes en kalfjes gaan, maar in het gebed gebeurt er iets. Je brengt mensen bij God. Daar ben ik wel in gegroeid, denk ik. Ik ben ook minder beschroomd om mensen te helpen om de werking van de Geest in hun leven te herkennen. Het ambt is zo dienstbaar aan het ambt van alle gelovigen.'

Besteed je ook in je eigen persoonlijk leven veel aandacht aan die ervaring?

'Eigenlijk niet, nee. Ik mis het ook niet echt. Het heeft met mijn karakter te maken. Ik ben niet zo'n gevoelsmens. Dus voor mij zijn de volharding en trouw veel belangrijker instrumenten. Verstand geef ik voorrang boven gevoel; ik vind dat het christelijk geloof ook heel sterk staat qua doordenking van levensvragen.'

Voor veel gemeenteleden vandaag is de ervaring vrijwel zonder uitzondering een zeer belangrijk element van hun geloofsleven.

Gerben: 'In mijn visie is ervaring sterk verbonden met contacten buiten de kerk. Je vriendenkring, je voetbalclub, burens, etc. Als je daar als gelovige aanwezig bent, kan er opeens iets van de Geest manifest worden. Dat kan overal gebeuren waar mensen elkaar ontmoeten en waar de naam van God klinkt en van Jezus.'

Zonder kerkmensen, gebeurt dat niet. Kun je nagaan wat het sterven van de kerk betekent...

‘Ja. Die impact is immens. Tegelijk is het zo simpel. Recent maakte ik het nog mee. Een buurtgenoot was overleden. In het wijkrestaurant was een herdenkingsplek ingericht. Aan het eind van een vermoeiende dag besloot ik daar met de kinderen te gaan eten. Terwijl we daar waren, stakte het ritueel. Iemand wou iets zeggen, maar het lukte niet. Een ander, ook niet. Toen ze er niet uitkwamen, vroegen ze aan mij: wil je met ons bidden? Een wonderlijk moment, toevallig eigenlijk. Maar heel waardevol. Je zou gemeenteleden moeten toerusten om dat soort rollen op zich te nemen, in de context waarin ze leven. Dat is volgens mij de opdracht van de kerk. Al doende merk je dat we helemaal niet zoveel geloviger zijn dan mensen buiten de kerk. Aan gelovigheid heb je niet zoveel, die ontglipt je voortdurend. Maar van dit soort onverwachte momenten, daar word je werkelijk gelovig van!’

Je moet dus als voorganger een sensitiviteit ontwikkelen voor dit soort momenten....

‘Dat kan maar zo nodig worden. Geloven is niet een overtuiging die je in de kerk komt halen en die je thuis op je kamertje voor jezelf kunt beleven. Er komt ook iets van naar buiten. Je kunt je geloof daardoor ook opdoen. Dat besef is in de kerk nog maar nauwelijks ontwikkeld.’

Je pleit eigenlijk voor een nieuwe publieke theologie, die antwoord geeft op de vragen waar de Geest present is in onze samenleving, op welke momenten in het gewone leven? Wat is onze rol daarin? Hoe kan prediking daar toerusting voor bieden? Iets anders: Jullie spreken beiden over een soort antropologisch verlangen van de mens naar God. Maar hoeveel van onze tijdgenoten zeggen: God? Geen idee waar je het over hebt....

Gerben: ‘Een cultuur kan zaken ook verdringen, wegstoppen, afstoppen.

Aaldert: ‘Er is nog wel verschil tussen ervaring en gerichtheid. De ‘gerichtheid’ duidt erop dat God en mensen met elkaar te maken hebben. Toegegeven: het zijn geloofsuitspraken die moeilijk met het leven van alledag te verbinden zijn en voor sommige mensen abacadabra zijn.’

Kan die gerichtheid op God afsterven?

Aaldert: ‘Rahner en Barth zijn er stellig in, dat kan niet. Het is een antropologisch gegeven. De Geest ademt ons toe en daarom kunnen wij ademen (Gen 2:7). Dat ademen kan een keer stoppen. Dat kan angst geven, of de onrust aanwakkeren om uit het leven te halen wat er in zit. Het kan ook vertrouwen voeden, dat God mij vasthoudt, ook als mijn adem eens stukt.’

Gerben: ‘Ik denk dat je heel goed zonder God kunt leven. Die afsluiting, ook geestelijk, kan totaal worden. Als mens kun je zelfstandig heel goed je weg vinden. De vraag is wel hoeveel kracht de mens heeft om het goede te blijven zoeken. Verbazingwekkend veel, wellicht. Kijk naar mensen buiten de kerk, dat zijn niet louter slechteriken. Hun levenskader is nihilistisch. Ze zijn toevallige wezens in een miljoenen jaren oud universum. Het verwonderlijke is wel dat ze de liefde het belangrijkste vinden. Terwijl je ook ziet dat er een strijd van allen tegen allen is ontbrand. Telkens vertoont de mens de neiging te verstarren, afgesloten te raken. Ook in de kerk. Die verstarring en afsluiting, dat zou ik zonde noemen. Maar dat is ook het uitgangspunt van wat God met de mens aankan. Hij roept je wakker uit die situatie. Dat hele gebeuren - contact maken, ontmoeten, liefhebben - kan ook zonder God tussen mensen plaatsvinden. Je kunt je laten inspireren door Gandhi of Martin Luther King en als een goed mens leven.’

We pakken een draad op uit het begin van ons gesprek. Als de Geest onlosmakelijk verbonden is met de kerk, dan heeft de secularisatie theologisch iets te zeggen. Maar wat? Raakt de Geest door de afbraak van de kerk verwond? Boet Hij aan kracht in? Of is Hij gewoon minder aanwezig?

Aaldert: 'De Geest is de Geest van Christus is en Christus heeft ook na zijn opstanding nog altijd de littekens in zijn handen. De Geest kan verwond, teleurgesteld, zuchtend aanwezig zijn.'

Gewoonlijk spreken we niet in zulke termen over de Geest, zeker niet op Pinksteren.

Aaldert: 'Romeinen 8 is een fundamenteel hoofdstuk, over het zuchten van de mens, het zuchten van de schepping, het zuchten van de Geest.'

Hoe stel je dit uitgerekend op het feest van Pinksteren aan de orde? Want dan botsen de emoties op elkaar. De vreugde en het zuchten.

'Ik vermoed dat heel veel mensen Pinksteren lastig vinden, maar dat je dit perspectief van de zuchtende Geest wel kunt verbinden met hun leven.'

Je zou niet ervoor kiezen om op eerste Pinksterdag over Romeinen 8 te preken.

'Niet als eerste lezing. We hebben een paar jaar geleden wel eens een hele serie over de Geest gehouden en toen inderdaad wel Romeinen 8 als eerste bespreken. Zo van: hier begint het mee, hier worden belangrijke dingen gezegd, ook dat Hij eersteling is. Het Koninkrijk is er nog niet volledig, we leven niet in de gloria, maar Hij is er wel.'

Maar nu komende zondag, Pinksteren.

'De Geest is er, maar soms ook diep zuchtend. Je kunt die zucht zelf ervaren in je eigen leven en vanwege alles wat je om je heen ziet, ook in de kerk. Die zucht van jou kan ook een zucht zijn die door de Geest gevoed worden. Ik denk dat de Geest zucht over dingen in de kerk.'

We zien de Geest aan het werk in positieve dingen, bekeringen, oplevingen.

Kun je Hem ook zien in het zuchten en teleurgesteld zijn?

'Soms is kritiek op de kerk heel gemakkelijk en goedkoop. Maar er kan ook terechte Geestkritiek zijn, die door mensen wordt geuit.'

Wat zou de Geest als diepste zucht hebben over ons kerk-zijn in Nederland?

'Het klinkt paradoxaal, maar misschien wel het gebrek aan gebed om de Geest. Wat leren we van de teruggang van de kerk? Afhankelijkheid. Al vraag ik me in alle eerlijkheid af in hoeverre wij ons meer afhankelijk weten dan vijftien jaar geleden. In hoeverre verwachten we het werkelijk in gebed van Hem?'

Terwijl wij het feest vieren, kan de Geest zuchtend aanwezig zijn. 'Vier Mij meer', is dan zijn zucht.

'Het kenmerk van aanwezigheid van de Geest is dat je meer bidt om de Geest.'

Er wordt al decennialang in elke kerkdienst om de Geest gebeden.

Gerben: "Misschien gebeurt het wel nu, waar we om gebeden hebben. Ik geloof dat de kerk binnenstebuiten gekeerd wordt, een soort uitzaaiing, precies Pinksteren. Er was een

tempelcultus, waar de God van Israël gediend en vereerd werd en toch moest het zo niet verder. Maar hebben wij niet ook zoiets gecreëerd in de mooie volle kerken die nu leeggelopen zijn, alsof je binnen in dat huis moest zijn om het heil bediend te krijgen....'

Een uitzaaiingsproces? Zien we niet in veel opzichten een stervende kerk? De Geest lijkt soms knock out...

'Ik ben geneigd veel meer de tekenen van leven te zien en te honoreren, ook buiten de kerk. Daar doe ik het mee, ook ondanks mezelf.'

Heeft de Geest zelf geestkracht genoeg?

'Ja, dat is nou precies mijn geloof!'

Het feest van de Geest is één grote schreeuw om de Geest.

Aaldert: 'In het vertrouwen dat de Geest zich verbonden heeft aan die kerk. Het kan er dramatisch voorstaan in de kerk, maar ze is wel van de Geest. Hij heeft zich gecommitteerd, aan ons. Onopgeefbaar. Hij blijft trouw.'

Kees van Ekris

Koos van Noppen

Aaldert Gooijer, De Geest in schepping en verlossing. De betekenis van Pinksteren in de theologie van Karl Rahner en Karl Barth, Boekencentrum, 268 blz. € 27,50

Gerben van Manen, Ontmoeting met God. Een multiperspectivisch model in het spoor van Franz Rosenzweig en Kornelis Heiko Miskotte, Boekencentrum, 256 blz. € 26,50.